

ILONCZAI ZOLTÁN¹ – BÁLINT ZSOLT²

**ÚJABB ADATOK A MAGYARORSZÁGON VÉDETT VAGY
VESZÉLYEZTETETT NAPPALI LEPKÉK ELTERJEDÉSÉHEZ
(LEPIDOPTERA, PAPILIONIDAE)**

ABSTRACT: In Northern Hungary mainly the low-lying mountains had been researched from *lepidopterological* aspect, hence there are less available data from the ambient areas. The intent of supply this lack and the starting botanical researches in the area initiated the faunistical investigation of butterflies in the foothill of the North Hungarian Mountains and the varied *geomorphological* areas in the surroundings of it.

Bevezetés

Az adatgyűjtés elsősorban a Heves-Borsodi dombságra és a Karancs déli előterére, kisebb mértékben a Bükk-hegység déli, hegylábi előterére terjedt ki. A következőkben beszámolunk a faunisztikai kutatásaink számottevőbb érdekességeiről: két nappali lepke család (boglárkalepkefélék – *Lycaenidae* és nimfalepkefélék – *Nymphalidae* hat, hazánkban ritka fajának 23 új előfordulási helyét és *fenológiai* adatait közöljük betű-, illetve időrendben.

Polyommatus admetus és a *Cupido osiris kelet-mediterrán–balkáni, kis-ázsiai xeromontán elterjedésű* lepkefajok, amelyek a Kárpát-medencében érik el északi elterjedési határukat. Eddigi ismereteink szerint hazánkban csak rendkívül szóróványosan fordulnak elő. Kutatásaink alapján a két faj északkelet Magyarországon a számukra megfelelő élőhelyeken sokhelyütt megtalálható.

Aricia eumedon eurosibériai faunakör tagja, a Kárpát-medencében és tőle délebbre kizárólag a hegy- és dombvidéki lápok, patakparti magaskórósok jelentik élőhelyét. Dunántúli előfordulását ismertük, majd megtalálták az Aggteleki Nemzeti Park területén is. Vizsgálataink során további előfordulásra bukkantunk.

Plebejus sephirus a kontinentális sztyep-zóna lakója, amely lösz- és homokpusztai *reliktumként* van jelen hazánkban, illetve a Kárpát-medencében. A régebben unikalitásnak számító fajról mára bebizonyosodott, hogy azokban a gyepekben, ahol a hernyó tápnövényének valamelyike előfordul (*Astragalus*

---

¹ Bükki Nemzeti Park Igazgatóság, 3300 Eger, Sánc út 6.

² Magyar Természettudományi Múzeum, Állattár, 1088 Budapest, Baross utca 13.

excapus és *A. dasyanthus*), valószínűsíthető a faj előfordulása. Ezt igazolják a vizsgált területről származó adataink.

Plebejus idas holarktikus faunaelem, Európában, elsősorban az atlantikus hatás alatt álló élőhelyeken széles körben elterjedt, ennek ellenére Kárpát-medencei adatai hiányosak és határozási nehézségek miatt revízióra szorulnak. Csak kevés biztos adata ismert. Kutatásaink során kiderült, hogy a vizsgált területen nem ritka.

Érdekesség, hogy a sóshartyáni gyepekben egy helyen és egy időben mind a négy kárpátmedencei *Plebejus* fajt megtaláltuk. A *Melitea ogygia kovácsi* pannon *endemizmusunk*, a *Cirsium pannonicum*-os *xeromezofil* gyepeink lakója.

Az említett fajok hazai elterjedését UTM hálós térképeken ábrázoltuk. A térképeken elkülönítve jelöltük a saját, illetve az 1998 előtt publikált vagy a Magyar Természettudományi Múzeum anyagában bizonyítópéldánnyal képviselt adatokat. Kipusztult populációként ábrázoltuk azt az adatot, ami ugyan megbízható forrásból származik, de a legújabb kutatások nem erősítették meg az előfordulást.

A jegyzetek alatt az általunk meglátogatott élőhelyeket röviden jellemezzük, és a mellékelt táblázat segítségével gyors áttekintést kapunk az adott élőhelyekhez kötődő faunisztikai újdonságokról.

Köszönetünket fejezzük ki SÜLYÖK JÓZSEFNEK és SCHMOTZER ANDRÁSNAK botanikai téren nyújtott segítségükért, továbbá ILONCZAI TAMARÁNAK az elterjedési térképek megrajzolásához szükséges múzeumi gyűjteményi adatok kikereséséért.

Eredmények

Lycaenidae

Aricia eumedon (Esper, 1780) (1. térkép)

Borsodnádasd, Óbükk-völgy: 1999.VII.08., Csokvaomány, Kismező-puszta (Újtelep): 1998.VII.17., Járdánháza, Babos-völgy: 1999.VII.01., Járdánháza, Gyepes-völgy: 1999.VII.01., Járdánháza, Izra-völgy: 1999.VII.08., Járdánháza, Zárrét: 1999.VII.01., Miskolc, Csanyik-völgy: 1999.VII.02. (Gyulai Péter korábbi adatai alapján), Zabar, Szekeresbükk: 1999.VII.09.

Cupido osiris (Meigen, 1829) (2. térkép)

Borsodbóta, Oncsa-telep: 1998.VII.17., Járdánháza Izra-völgy 1999.VII.08., 1999.VII.27., Ózd-Szentsimon, Akasztó-hegy: 1999.VII.20., 1999.VII.27., Ózd-Uraj, Malomverő-hegy: 1998.VII.28., Sajómercse: Szarvaskút: 1998. VII.17., Sajópüspöki, Nagy-völgy: 1998.VII.28., 1999.VII.13., 1999.VII.20., 1999.VII.27., Sajópüspöki, Tamásoldal: 1998.VII.28., Szilvásvár, Aszaló-hegy: 1999.VII.27.,

Plebejus idas (Linnaeus, 1761) (3. térkép)

Bátor, Bátori legelők, 1999.VII.19., Bükkzsérc, Kerekdomb: 1998.VI.16., 1999.V.17., Eger, Gazsi-lápa: 1999.VIII.11., Járdánháza, Izra-völgy: 1999.VII.27., Kisgyőr, Ásottfa-tető: 1999.V.26., Ózd-Szentsimon, Akasztó-hegy: 1999.VII.20., 1999.VII.27., Sajópüspöki, Nagy-völgy: 1999.VII.20., 1999.VII.27., Sajópüspöki, Szurdok-Hárstető: 1999.VII.20., 1999.VII.27., Sós-hartyán, Hencshegy: 1999.V.18., 1999.V.27., Szilvásvár, Aszaló-hegy: 1998.VI.30., 1999.VII.13., 1999.VII.27.

Plebejus sephirus (Frivaldszky, 1835) (4. térkép)

Ságújfalu, Kerek-hegy: 1999.IV.29 (hernyó), 1999.V.18., Sós-hartyán, Hencse-hegy: 1999.IV.29 (hernyók), 1999.V.18., 1999.V.27.

Polyommatus admetus (Esper, 1785) (5. térkép)

Borsodbóta, Oncsa-telep: 1998.VII.17., Járdánháza, Izra-völgy: 1999.VII.08., 1999.VII.27., Ózd-Szentsimon, Akasztó-hegy: 1999.VII.20., 1999.VII.27., Sajómercse: Szarvaskút: 1998. VII.17., Sajópüspöki, Nagy-völgy: 1998.VII.28., 1999.VII.13., 1999.VII.20., 1999.VII.27., Sajópüspöki, Tamásoldal: 1998.VII.28., Szilvásvár, Aszaló-hegy: 1998.VI.30., 1998.VII.15., 1999.VII.13., 1999.VII.27., Szurdok-Hárstető: 1999.VII.27.

Nymphalidae

Melitea ogygia kovacsi (Varga, 1967) (6. térkép)

Eger, Ostoros-völgy: 1999.V.24., Sós-hartyán, Hencse-hegy: 1999.V.18., Szilvásvár, Aszaló-hegy: 1999.V.20.

Jegyzetek

A Nemzeti Biodiverzitást Monitorozó Rendszer „Magyarországi élőhelyek” című kötetében az „Általános élőhely-osztályozási rendszer” (Á-NÉR) szerinti élőhely-kategóriákba sorolva a vizsgált élőhelyeket a következő jellemzést, illetve csoportosítást adjuk:

1. STABILIZÁLÓDOTT FÉLSZÁRAZ IRTÁSRÉTEK, GYEPEK ÉS SZÁRAZ MAGASKÓRÓSOK CSOPORTJA (H4):

Bátor: Bátori legelő; Borsodbóta: Oncsa-telep; Ózd-Szentsimon: Akasztó-hegy; Ózd-Uraj: Malomverő-hegy; Sajómercse: Szarvaskút; Sajópüspöki: Szurdok-Hárstető, Tamásoldal; Szilvásvár: Aszaló-hegy.

Homokkő alapkőzeten, egykori tölgyes erdők irtásával, majd legeltetéssel létrejött és stabilizálódott félszáraz gyepek. Domináns fűfaja a *Brachypodium*

pinnatum. Kétszikűekben rendkívül gazdag gyepek. Karakter kétszikűi: *Polygala major*, *Linum hirsutum*, *Linum tenuifolium*, *Centaurea sadleriana*, *Dorycnium herbaceum*, *Anthyllis vulneraria*, *Onobrychis viciifolia*, stb. A délies kitettségű, gerinc helyzetben lévő területeken xerofil, edafikus jellegű gyeppragmentumok találhatók, ahol jellemző az *Aster linosiris*, *Pulsatilla nigricans*, *Astragalus onobrychis*, *Chamaecytisus albus*, *Teucrium montanum*, stb.

Sajópüspöki: Nagy-völgy., Járdánháza: Izra-völgy.

Homokkő alapkőzeten, völgytalpi helyzetben lévő cseres-tölgyes irtásterületek, amelyeket korábban kaszáltak, vagy gyümölcsösként műveltek. A völgyben, mindkét területen mocsarak, illetve üde kaszálórétek patakmenti magaskórósok és kis területű láprét fragmentumok találhatók. Az irtásgyepek virágokban szegényebbek, mint a fentebb részletezett félszáraz gyepek. Karakteres fajaik a *Brachypodium pinnatum*, *Dorycnium herbaceum*, *Onobrychis viciifolia*.

Sóshartyán: Hencse-hegy.

Erősen cementálódott *oligocén* homokkő alapkőzeten, délies kitettségben kialakult melegkedvelő tölgyes-maradványokkal tarkított lejtősztyeprétek, homoki gyepek, homokkő sziklagyepek alkotta élőhelykomplexum. A meleg tölgyes- és bokorerdő maradványokban, illetve azok helyein tömeges a *Colutea arborescens*, *Carex humilis*-es sziklagyepekben a *Teucrium montanum*, *Campanula sibirica*, az üdébb lejtősztyepréteken *Adonis vernalis*, *Jurinea mollis*, *Scabiosa canescens* és igen nagy számban az *Astragalus excapus*. A terület nagy részét erdei fenyő telepítés tette tönkre.

Ságújfalu: Kerek-hegy.

Extrazonálisan megjelenő löszgyep, délies kitettségben. Fajkészletében nagyon hasonlít a sóshartyáni gyepekhez, de annál kissé üdébb.

Bükkzsérc: Kerek-domb.

Extrazonálisan megjelenő löszgyep, délies kitettségben. Fajkészletében hasonlít a ságújfalui löszgyephez: az égetések miatt domináns az *Adonis vernalis*, a *Filipendula vulgaris* és a *Salvia pratensis*, azonban hiányzik az *Astragalus excapus*, a *Jurinea mollis* és a *Scabiosa canescens*.

Kisgyőr: Ásottfa-tető.

Eocén kori mészkő alapkőzeten kialakult, másodlagos lejtősztyeprét, felhagyott gyümölcsösök helyén. Domináns fajai az üdébb helyeken *Cirsium pannonicum*, *Prunella grandiflora*, *Salvia pratensis*, szárazabb részeken a *Centaurea sadleriana*, *C. triumfetti*, *Dictamnus albus*, *Geranium sanguineum*, *Onobrychis viciifolia*, *Peucedanum cervaria*, *Polygala major*, *Stipa* spp., stb.

2. TATÁRJUHAROS LÖSZTÖLGYESEK CSOPORTJA (M2)

Eger: Gazsi-lápa és Ostoros-völgy

Erdőssztyeprétek-lösztölgyes foltok alkotta élőhelykomplexum, amelyben délies kitettségben félszáraz, virágokban gazdag lejtőssztyepek találhatók. Az üdőbb termőhelyeken domináns a *Cirsium pannonicum*, *Filipendula vulgaris*, a szárazabb részeken *Dictamnus albus*, *Geranium sanguineum*, *Peucedanum cervaria*, stb.

3. PATAKPARTI ÉS LÁPI MAGASKÓRÓSOK (D5)

Borsodnádásd: Óbükk-völgy; Csokvaomány: Kismező-puszt (Újtelep); Járdánháza: Babos-völgy, Gyepes-völgy, Zárrét; Járdánháza: Izra-völgy; Miskolc, Csanyik-völgy; Zabar: Szekeresbükk;

Patakmenti- és lápi magaskórós társulások. A domináns növény a *Geranium palustre*, továbbá a *Filipendula ulmaria*, *Lysimacchia vulgaris* és az, *Angelica sylvestris*.

Táblázat.

Lelőhely	Faj						Összes
	P. admetus	C. osiris	A. eumedon	P. sephirus	P. idas	M. kovacsi	
Bátor: Batori legelő							1
Borsodbóta: Oncsa-telep							2
Borsodnádásd: Óbükk-völgy							1
Bükkzsérc: Kerekdomb							1
Csokvaomány: Kismező-puszt							1
Eger: Gazsi-lápa							1
Eger: Ostoros-völgy							1
Járdánháza: Izra-völgy							4
Járdánháza: Zárrét							1
Járdánháza: Gyepes-völgy							1
Járdánháza: Babos-völgy							1

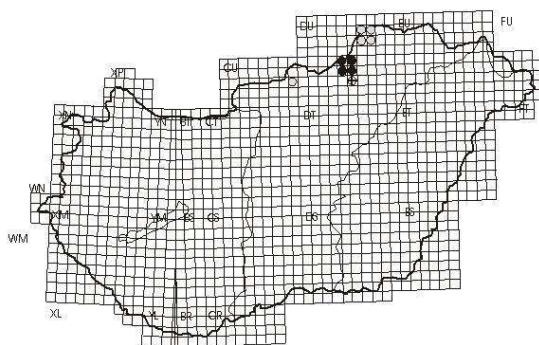
Lelőhely	Faj						
	P. admetus	C. osiris	A. eumedon	P. sephirus	P. idas	M. kovacsi	Összes
Kisgyőr: Ásottfa-tető							1
Komjáti: Kőszög							1
Miskolc: Csanyik-völgy							1
Sajómercse: Szarvaskút							2
Sajópüspöki: Nagyvölgy							3
Sajópüspöki: Szurdok-Hárstető							2
Sajópüspöki: Tamásoldal							2
Ságújfalu: Kerek-hegy							1
Sóshartyán: Hencse-hegy							3
Szilvásvár: Aszaló-hegy							4
Ózd-Szentsimon: Akasztó-hegy							3
Ózd-Uraj: Malomverő-hegy							1
Zabar: Szekeresbükk							1
Összes lelőhely	8	8	8	2	11	3	

Irodalom

- BÁLINT, ZS.** (1985): Cupido osiris Meigen, 1829 a Kárpát-medencében (Lepidoptera: Lycaenidae) – Folia ent. hung. 46(1): 256–257.
- BÁLINT, ZS.** (1985): A Plebejus sephirus ssp. kovacsi Szabó, 1954 újabb magyarországi populációja (Lepidoptera: Lycaenidae). – Folia ent. hung. 46(2): 215–217.
- BÁLINT, ZS.** (1996): A Kárpát-medence nappali lepke faunája 1. – MME Könyvtára
- BÁLINT, ZS. – JANÁKY, I.** (1988): Nappalilepke-jegyzetek – Folia ent. hung. 49. 229–232.
- BALOGH, K. – RÓNAY, A.** (Szerk.), (1962): Magyarország földtani térképe, M-34-XXIII.-Miskolc szelvénye. Magyar Állami Földtani Intézet, 1963.
- BARTHA, CS.** (1997) Florisztikai adatok a Hangony-völgyből. – Kitaibelia, 2(1): 69–71.
- DÉVAL, GY.- MISKOLCZI, M. – TÓTH, S.** (1997): Egységesítési javaslat a névhasználatra és az UTM rendszerű kódolásra a biotikai adatok lelőhelyeinél. – Acta Biol. Debr. Oecl. Hung. 8: 13–42.

- CSIKY, J. – SÜLYÖK, J. – SCHMOTZER, A.**(1999): Adatok a Salgótarján körüli oligocén kori homokkő flórájához. – *Kitaibelia*, 4(1): 55–63.
- FEKETE, G. – MOLNÁR, ZS. – HORVÁTH, F.**(szerk.) (1997): A magyarországi élőhelyek leírása, határozója és a Nemzeti Élőhely-osztályozási Rendszer. Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer II.; – Magyar Természettudományi Múzeum.
- MISKOLCZI, M. – DÉVAI, GY.- KERTÉSZ, GY., BAJZA, Á.** (1997): A magyarországi helységek kódjegyzéke az UTM rendszerű, 10×10 km beosztású hálótérkép szerint. – *Acta Biol. Debr. Oecl. Hung.* 8: 43–194.
- SÜLYÖK, J. – SCHMOTZER, A.**(1999): Adatok a Tarna-vidék és a Bükk északi előterének flórájához I. – *Kitaibelia*, 4(2):367–380.
- VARGA, Z.** (1999): Lepidoptera fauna of the Aggtelek Natinal Park – In *The Fauna of The Aggtelek National Park*, Vol. II. Ed: Mahunka, S. Hungarian Natural History Museum, Budapest, No.11: 443.-504.
- VOJNITS, A. – ÁCS, E. – BÁLINT, ZS. – GYULAI, P. – RONKAY, L. – SZABÓKY, CS.**(1993): The Lepidoptera fauna of the Bükk National Park – In *The Fauna of The Bükk National Park*, Vol. I. Ed: Mahunka, S. Hungarian Natural History Museum, Budapest, No.7: 157.-318.

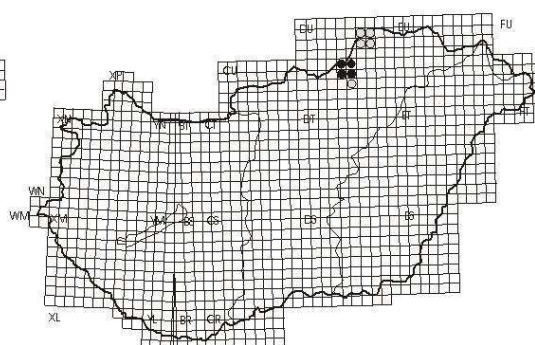
Cupido osiris hazai előfordulási helyei
(10 x 10 km UTM háló alapján)

Jelmagyarázat

- 1998 év előtt már ismert előfordulási helyek
- 1998-99 években ismertté vált előfordulási helyek
- ⊕ típusú populáció

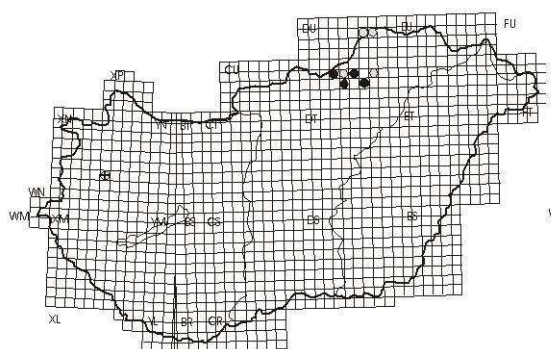
Polyommatus admetus hazai előfordulási helyei
(10 x 10 km UTM háló alapján)

Jelmagyarázat

- 1998 év előtt már ismert előfordulási helyek
- 1998-99 években ismertté vált előfordulási helyek
- ⊕ típusú populáció

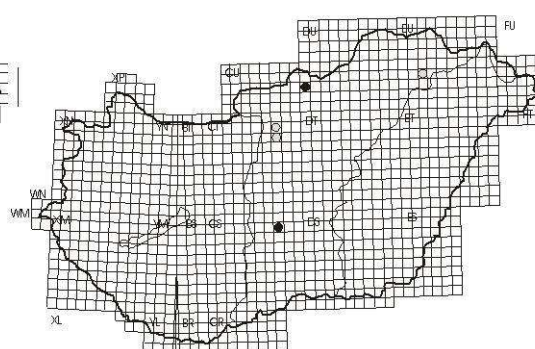
Aricia eumedon hazai előfordulási helyei
(10 x 10 km UTM háló alapján)

Jelmagyarázat

- 1998 év előtt már ismert előfordulási helyek
- 1998-99 években ismertté vált előfordulási helyek
- ⊕ típusú populáció

Plebejus sephirus hazai előfordulási helyei
(10 x 10 km UTM háló alapján)

Jelmagyarázat

- 1998 év előtt már ismert előfordulási helyek
- 1998-99 években ismertté vált előfordulási helyek
- ⊕ típusú populáció